

ARA RAPOR
24 Mayıs – 13 Haziran 2018

15 Haziran 2018

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

- 20 Nisan tarihinde meclis, Erken Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin 24 Haziran'da gerçekleştirileceğini duyurmuştur. Bu seçimler devam etmekte olan olağanüstü hal ortamında yapılacaktır. Bu seçimlerin ardından, 2017 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikler tam olarak yürürlüğe girecek, sistem parlamenter sistemden başkanlık sistemine dönüştürülecektir.
- Seçim ittifaklarının yasal hale gelmesi ve seçim günü prosedürü değişikliklerinin ortaya konulabilmesi için, yasal çerçeve üzerindeki kilit değişiklikler Mart 2018'de kabul edilmiştir. Seçim mevzuatında yapılacak değişikliklerin, bir yıl içinde yapılacak olan seçimlere uygulanmayacağı hükmü, anayasa değişikliği ile askıya alınmıştır. Muhalefet partileri yapılan değişikliklerden bazılarını Anayasa Mahkemesine başvurarak itiraz etmişse de olumlu bir sonuç elde edememiştir.
- Milletvekilleri ya kapalı parti listelerinden ya da bağımsız adaylar olarak beş yıllık bir dönem için seçilirler. Mecliste sandalye dağılımına hak kazanabilmek için partiler ve ittifaklar ulusal yüzde on barajını aşmalıdırlar. Cumhurbaşkanı 5 yıl süre ile görev yapmak üzere doğrudan seçilir. İlk turda adaylardan herhangi biri geçerli oyların salt çoğunluğunu alamaz ise, en çok oyu alan iki aday arasında 8 Temmuz tarihinde ikinci tur düzenlenecektir.
- Seçimler; Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 91 İl ve 1,082 İlçe Seçim Kurulu ile 54,742 adreste görev alan 180,064 sandık kurulundan oluşan dört kademe tarafından yönetilmektedir. Sandık kurullarının oluşturulması için yaşanan iki günlük gecikmenin dışında seçim idaresi, şu ana kadar teknik hazırlıklar konusunda hızla ilerlemektedir. YSK'nın kararları kesin kararlar olup yargı denetimine tabi değildirler.
- Seçmen kayıt sistemi pasiftir. 55,3 milyon kadar seçmen ülke içinde oy vermek üzere kaydedilmiştir. Yurtdışında bulunan 3 milyondan fazla seçmen ise 60 ülkede kurulu 3,379 sandıkta oy kullanacaklardır.
- Görevdeki cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere kayıtlı altı cumhurbaşkanı adayı bulunmaktadır. Yasa artık, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu'nun daha önceki tavsiyeleri ile uyumlu olarak, bağımsız cumhurbaşkanı adaylarına müsaade etmektedir. Siyasi partilerin seçimlerde yer alabilmeleri için birtakım rakamsal gereklilikleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Milletvekili seçimlerinde sekiz parti yarışacak olup; on partinin seçime katılmaya uygunluk başvurusu YSK tarafından reddedilmiştir. Parti üyesi ve bağımsız olmak üzere toplamda 4,851 milletvekili adayı meclisteki 600 sandalye için yarışacak olup adayların yüzde 20.5'i kadınlardan oluşmaktadır.
- Adaylar kayıt oldukları andan itibaren seçim kampanyalarına başlayabiliyor olsa da resmi seçim kampanyası dönemi 14 Haziran'da başlayıp 23 Haziran'da sona ermekte ve bu dönemde daha katı kampanya kuralları uygulanmaktadır. Şimdiye kadar adaylar kapsamlı bir şekilde seçim kampanyaları yürütmüşlerdir. Altı cumhurbaşkanı adayından birinin tutuklu yargılanma hali hala

devam etmektedir. Pek çok ilde Valilikler tarafından ifa edilen olağanüstü hal yetkileri toplanma, toplantı ve ifade özgürlüklerinde kısıtlamalara neden olmuştur.

- Son milletvekili seçimlerinde oyların en az yüzde üçünü alabilmiş olan siyasi partilerin yıllık kamu kaynaklarından faydalanabilme hakkı bulunmaktadır. Partiler hem devlet hem de özel fon imkanlarından faydalanabilirken cumhurbaşkanı adayları yalnız özel bağışlar alabilmektedirler. Sayıştay seçim kampanyalarının finansmanının denetlenmesi konusunda, Anayasa Mahkemesi ve YSK'ya destek vermektedir. Kanun, seçimlerden önce ara rapor ibraz edilmesini gerektirmemektedir.
- Anayasa'da ifade özgürlüğüne ilişkin genel bir hüküm bulunmakla birlikte, Terörle Mücadele ve İnternet Yasaları kapsamında medyaya kısıtlamalar getirilmesine müsaade edilmektedir. Çevrimiçi medyanın düzenlenmesine yönelik yakın zamanda yasal değişiklikler getirilmiştir. Mevzuata göre, medya seçim kampanyalarına tarafsız bir şekilde yer vermeli ve adayların medyaya erişimi eşit olmalıdır. YSK'nın medya üzerinde yaptırım uygulama gücü kaldırılmış ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) medya takip raporu kamuya açıklanmamıştır. 27 Mayıs tarihinde DKİHB Seçim Gözlem Heyeti (SGH) beş ulusal televizyon kanalı ile beş gazeteyi izlemeye başlamış olup üç adet çevrimiçi medya kuruluşunu da takip etmektedir.
- Uluslararası gözlemciler ile vatandaş gözlemcilerin seçimleri gözlemlemesine kanunen imkan verilmemektedir; yalnız adayların temsilcilerinin oy verme sürecini gözlemlemesine müsaade edilmektedir. Sivil grupların siyasi parti temsilcileri ya da bireysel vatandaşlar olarak sahada gözlemcilik yapma çabaları devam etmektedir. YSK, DKİHB gözlemcilerini akredite etmiş ve tam iş birliği güvencesi vermiştir.

II. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin daveti üzerine ve 8-10 Mayıs tarihlerinde yürütülen İhtiyaç Analizi Heyeti (İAH) tavsiyeleri doğrultusunda, AGİT DKİHB tarafından 24 Haziran Erken Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçimini gözlemek üzere 24 Mayıs tarihinde bir Seçim Gözlem Heyeti (SGH) görevlendirmiştir.¹ Büyükelçi Audrey Glover'ın başkanlık ettiği DKİHB SGH Ankara'da görevlendirilen 12 uzmandan oluşan ana ekibin yanı sıra 29 Mayıs tarihinden itibaren ülke çapında görevlendirilen 22 uzun dönem gözlemciden oluşmaktadır. Heyet üyeleri AGİT'e üye 23 ülkeden gelmektedirler. DKİHB, seçim günü prosedürleri gözlemek üzere üye ülkelerden 350 kısa dönem gözlemci görevlendirmelerini talep etmiştir.

III. ARKA PLAN

İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) teklifi üzerine 20 Nisan tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (Meclis), Erken Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçiminin 24 Haziran'da yapılacağını duyurmuştur. Seçimler 15 Temmuz 2016'da başarısızlıkla nihayet bulan, 251 kişinin hayatını kaybetmesine ve 2000'den fazla kişinin ise yaralanmasına sebep olan darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal altında gerçekleştirilmektedir.

Buna ilaveten, Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile 100,000'den fazla kişi için toplu tutuklamalar ve soruşturmalar başlatılmış olup, yargı personelinin üçte birinin aralarında bulunduğu 150,000 kamu görevlisi ihraç edilmiştir.² Hükümete göre, 40,000 devlet memuru görevlerine iade edilmişlerdir.

¹ DKİHB'nin Türkiye ile ilgili daha önceki [seçim raporlarına](#) bakınız.

² Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Üye Ülkelerce Yükümlülük ve Taahhütlerin Yerine Getirilmesi Komisyonu (Denetim Komisyonu) [26 Haziran 2017](#) tarihli bildirisinde alınan tedbirlerin yargı, polis, askeriye, devlet memurları, yerel idareler, akademisyenler, medya ve iş dünyasını etkilediğini, 1,000'den fazla kuruluş ve özel şirketin kapatılıp varlıklarına el konulduğunu ya da kamu kurumlarına aktarıldığını ifade etmiştir.

Bunlara ilave olarak, çok sayıda medya kuruluşu kapatılmış çok sayıda gazeteci de tutuklanmıştır.³ DKİHB SGH ile görüşen ilgililer ve uluslararası kuruluşlar seçim sürecinin güvenliğini tehlikeye sokması muhtemel olağanüstü hal ortamında seçim yürütmeye yönelik endişelerini dile getirmişlerdir.⁴

Mevcut Mecliste AKP'nin sandalye sayısı 316, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) sandalye sayısı 131, Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) sandalye sayısı 47, MHP'nin sandalye sayısı 35, İYİ Parti'nin sandalye sayısı 6 iken 2 de bağımsız milletvekili bulunmaktadır. Mayıs 2016'da 154 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasının ardından HDP'li 9 milletvekili cezaevindedir ve 11 milletvekilinin de milletvekilliği düşürülmüştür. Mevcut Meclisteki vekillerin yüzde 13.8'i kadındır.

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilen Anayasa değişiklikleri bu seçimlerin ardından parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmesi ile tam olarak yürürlüğe girecektir. Cumhurbaşkanına genişletilmiş yetkiler verilirken, Meclisin denetim yetkisi ile yargının bağımsızlığı azalacaktır. Muhalefet partileri bu değişikimi kabul etmeyerek referandum sonuçlarına itiraz etmişlerdir.⁵

IV. YASAL ÇERÇEVE

Seçimler, öncelikle 1982 Anayasası, 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (Temel Hükümler Hakkındaki Kanun), 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, 2012 yılında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu ve 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kasım 2017'de yeni bir kanun olan Yüksek Seçim Kurulunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiş olup, söz konusu kanun esas itibarıyla kurulun teşkilat yapısını düzenlemekte ve genişletmektedir. YSK'nın mevzuatı ve kararları yasal çerçeveyi tamamlar niteliktedir. DKİHB daha önceki tavsiyelerinde yasal çerçevenin gözden geçirilmesini ve Meclisteki sandalye dağılımı yöntemi, seçmen ve aday hakları, kampanya finansmanı, partiye bağlı olmayan gözlemciler, seçime yönelik uyuşmazlıkların çözümü alanlarındaki boşluk ve eksikliklerin ele alınmasını tavsiye etmiştir.

Anayasa, demokratik seçimlerin temelini oluşturan temel hak ve özgürlükleri tam anlamıyla garanti altına alamadığı gibi mevzuatla daha fazla kısıtlama getirilmesine de müsaade etmektedir.⁶ Buna ek olarak, bu seçimlerde uygulanan Olağanüstü Hal Kanunu kapsamında KHK'lar ve valilik kararları temel hakları daha da kısıtlayabilmektedir. An itibarı ile, valiliklerin kararları ile çok sayıda ildeki vatandaşların toplanma ve ifade özgürlükleri, hareket özgürlüğü ise bilhassa doğu ve güneydoğu

³ Bakınız BM Fikir ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Hakkındaki Özel Raportörü ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisinin [Ortak Bildirisi](#), 28 Temmuz 2016.

⁴ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği [9 Mayıs 2018'de yayınladığı bildiri](#)de “ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarında bu uzun süreli kısıtlamaların yaşandığı ortamda güvenilir seçimlerin yapılabileceğini düşünmenin zor olduğunu” ifade etmiş ve yetkilileri “derhal olağanüstü hali kaldırarak bütün vatandaşlarına makul olmayan kısıtlamalar uygulanmaksızın kamu işlerinin idaresine tam ve eşit şekilde katılabilme, oy kullanma hakkını, seçimde aday olma hakkını kullanabilme imkanı sağlamaya” davet etmiştir. Benzer [endişeler](#) AKPM tarafından da dile getirilmiştir.

⁵ 2016 referandumunu sonrasında iki siyasi parti, sonuçlara Anayasa Mahkemesi nezdinde itiraz etmiş ancak olumlu bir sonuç alamamıştır.

⁶ DKİHB tarafından daha önce de belirtildiği gibi Anayasa temel hak ve özgürlükleri kapsamakta ve uluslararası hukukun ulusal hukuk üzerindeki üstünlüğünü tesis etmekte, ancak hak ve özgürlükleri daha geniş çaplı olarak güvence altına almak yerine devleti korumak gayesi ile yasaklama ve sınırlamalara odaklanmaktadır.

bölgelerinde kısıtlanmaktadır.⁷ Venedik Komisyonu 2017 Anayasal değişikliklerinin yargının bağımsızlığını olumsuz yönde etkilediğini daha önce ifade etmiştir.⁸

Seçim mevzuatında yapılacak değişikliklerin, bir yıl içinde yapılacak olan seçimlere uygulanmayacağı hükmü, son anayasa değişikliği ile askıya alınmıştır. YSK'nın seçim kampanyalarına orantısız ve önyargılı bir şekilde yer veren özel medya kuruluşlarına yaptırım uygulama yetkisini kaldıran 2017 tarihli olağanüstü hal KHK'sı Şubat 2018'de Meclis tarafından kabul edilmiştir. Mart ayında, iktidar partisi AKP ile MHP'nin ortaklaşa sunduğu kilit değişiklikler seçimlere ittifak olarak girilmesini yasallaştırdığı gibi seçim prosedürlerine de değişiklikler getirmiştir.⁹ Sunulan bu değişiklikler hem muhalefet partileri hem de sivil toplum tarafından, özellikle de siyasi ya da sivil istişare ve mutabakat olmadan aceleci bir şekilde kabul edildikleri için büyük ölçüde eleştirilmiştir.¹⁰ Ana muhalefet partisi bu değişikliklerin bir kısmını Anayasa Mahkemesine taşımış olsa da olumlu bir sonuç elde edememiştir.¹¹

V. SEÇİM SİSTEMİ

Cumhurbaşkanı 5 yıl süre ile görev yapmak üzere doğrudan seçilir ve iki döneme kadar cumhurbaşkanı görevinde bulunabilir, ikinci dönem esnasında erken cumhurbaşkanı seçimine gidildiği takdirde üçüncü bir dönem daha göreve gelebilme imkânı bulunmaktadır.¹² İlk turda adaylardan herhangi biri geçerli oyların salt çoğunluğunu alamaz ise, en çok oyu alan iki aday arasında 8 Temmuz tarihinde ikinci bir tur düzenlenecektir.

600 sandalyeli tek meclisli parlamentoya milletvekilleri, 87 çok-vekilli seçim bölgesindeki orantılı sistem ile ya kapalı parti listelerinden ya da bağımsız adaylar olarak beş yıllık bir dönem için seçilirler.¹³ Seçim ittifaklarına artık müsaade edilmekteyken, ortak listelere ve ortak logo kullanımına ise izin verilmemektedir. Meclisteki sandalye dağılımına hak sahibi olabilmek için partiler ve ittifaklar yüzde on ulusal seçim barajını aşmalıdırlar. İttifakların getirilmesine karşı çıkılmamış olsa da uzun zamandır

⁷ İlk olarak 2016 yılında getirilen toplanma ve ifade yasakları Hakkari, Van, Mardin, Artvin ve Eskişehir illerinde hala devam etmektedir. Örneğin, uygulanan yasaklar Haziran ayı boyunca kamuya açık toplantıları, gösterileri, oturma eylemlerini ve basın bildirisini yayınlamayı kısıtlamaktadır. Öte yandan Van ve Hakkari'de, kısıtlamalar siyasi partilerin seçim kampanyası ile ilişkili faaliyetleri için geçerli değildir. Buna ek olarak 14 ilde ise, olağanüstü hal süresince kamuya açık toplantıların düzenlenmesi valilik iznine bağlıdır. Tunceli'de el ilanlarının da dağıtılması dahil olmak üzere kamuya açık etkinliklerin tamamına yasak getirilmiş olup, basın açıklaması yapmak da izne tabi tutulmuştur. Bitlis'te ise bir ilçede sokağa çıkma yasağı uygulanmaktadır.

⁸ 10-11 Mart 2017'de Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun benimsediği Anayasa Teklifi Değişikliği Hakkında [Görüş](#) yargının bağımsızlığı hakkında "Bir başkanlık sisteminde yargıya önemli denetim ve kontrol yetkileri düşmektedir. Yargı, yasama ve bilhassa yürütme organlarından tamamen bağımsız olmalıdır ve parlamento ile cumhurbaşkanı tarafından kabul edilen kanunları kontrol etmeli ve gerektiğinde hükümsüz kılabilmelidir. Taslak değişiklikler böyle bir duruma elverişli değildir" ifadelerine yer vermiştir.

⁹ Örneğin, yapılan değişiklikler seçim sandıklarının yerlerinin değiştirilmesini ve seçim sandıklarının birleştirilmesini ve aynı binada ikamet eden seçmenlerin farklı yerlerde oy vermek üzere bölünmesini yasallaştırmış, kolluk kuvvetlerinin sandık çevresi içinde ve sandığın konulduğu binada bulunma yetkilerini arttırarak, sandık kurulu başkanı olan siyasi parti temsilcilerinin yerine başkan olarak devlet memurlarını getirmiş ve mühürsüz oy pusulalarının geçersizliği hükmünü kaldırmıştır.

¹⁰ Seçim tarihinin açıklanmasının ardından Nisan ayında, seçim mevzuatını 2017 Anayasa değişiklikleri ile uyumlaştırmak için bir dizi değişiklik daha kabul edilmiştir. Değişiklikler ile ilgili olarak YSK'ya resmi olarak danışılmamıştır.

¹¹ [Karar](#) 31 Mayıs tarihinde yayınlanmıştır; on yedi hakimden oluşan kurulda muhalif kalan iki hakim değişikliklerden üçünün anayasaya aykırı olduğu fikrini paylaşmışlardır.

¹² Bu yapılan ikinci doğrudan cumhurbaşkanı seçimi olacaktır; 2014 senesinden önce cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilmekteydi. De facto üçüncü dönem olasılığı 2017 senesinde anayasada yapılan değişiklik ile getirilmiştir.

¹³ 2017 yılında Anayasada yapılan değişiklikler ile sandalye sayısı 550'den 600'a çıkartılmış ve dönem süresi dört yıldan beş yıla uzatılmıştır.

tavsiye edilmesine rağmen barajın değiştirilmemiş olması çeşitli muhalefet partileri tarafından eleştirilmektedir.¹⁴

İki ya da daha fazla seçim çevresine ayrılan dört ilin dışında, seçim çevreleri 81 ilin idari sınırlarına tekabül etmektedirler.¹⁵ Meclisteki sandalye sayısının artırılmasının neticesinde ve kanun uyarınca, Haziran 2017’de YSK iki ilave seçim çevresi daha oluşturmuştur. Sınırlar konusunda, YSK’ya katılan siyasi parti temsilcilerine danışılmış, ancak kamuoyunun görüşü alınmamıştır. Nisan ayında YSK, oyların eşitliğini garanti etmeyen yasal bir formüle dayanarak sandalyelerin tekrar dağıtımını yapmıştır; seçim çevreleri, 1 ile 35 arasında değişen sandalye sayısı ile, sandalye başına seçmen sayısında çok önemli sapmalar içermektedir.

VI. SEÇİM İDARESİ

Seçimler, ülkenin idari bölgelerini yansıtan dört kademeli bir seçim idaresi tarafından yönetilmektedir. YSK, seçimlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinden başından sonuna kadar tam olarak sorumludur. YSK, altı yıllık dönemler ile göreve getirilen 7 kıdemli hakim üyeden oluşan daimi bir kuruldur. 81 ilin her birinde, iki yıllık dönemler için göreve getirilen üç kıdemli hakimden oluşan bir İl Seçim Kurulu bulunmaktadır. Son milletvekili seçimlerinde en yüksek sayıda oy alan dört siyasi parti (AKP, CHP, HDP ve MHP) YSK ve İl Seçim Kurullarına, oy kullanamayan üye ataması haklarını kullanmışlardır. İlgili ilçedeki en kıdemli hakimin başkanlık ettiği 1,082 İlçe Seçim Kurulu bulunmaktadır. Bu kurullarda ayrıca iki devlet memuru ve ilçede en çok oy almış dört siyasi partinin tam oy hakkına sahip temsilcileri bulunmaktadır.

Seçim kurullarının oturumları kamuya açık değildir ve yeni yasal zorunluluk gereği yalnız YSK aldığı kararları kendi internet sitesinde yayınlamakla yükümlüdür; ancak tüm YSK kararları internet sitesine yüklenmemektedir.¹⁶ Seçim idaresinin hazırlıklarının yolunda olduğu görünmektedir. Siyasi partilerin talebi ve açık rızaları üzerine YSK, sandık kurullarının oluşturulması için son tarihi iki gün süre ile uzatmıştır. YSK, milletvekili genel ve ilk tur cumhurbaşkanı seçimi için 154 milyon oy pusulası bastırıştır. Bu rakam, kamuda tartışmalara neden olan kayıtlı seçmen sayısından 37 milyon daha fazla olan oy pusulasını içermektedir. YSK, yedek oy pusulalarının yanı sıra, yasanın gerektirdiği biçimde, her bir sandık kuruluna o sandığa kayıtlı seçmen sayısına bakılmaksızın 400 oy pusulası içeren paketlerin verilmesi gereğini açıklamıştır.¹⁷

Seçimler 54,742 adreste ve 180,064 sandık kurulu ile gerçekleşecektir. Sandık kurulları her bir seçimden önce atanmaktadır ve oy verme ile oy sayımından sorumludurlar. Sandık kurulları, iki devlet memuru ve o ilçeden en çok oy almış beş siyasi partinin temsilcileri olmak üzere yedi üyeden oluşmaktadır. Mart 2018’de yapılan değişiklik ile uyumlu olarak, sandık kuruluna daha önceki seçimlerde olduğu gibi siyasi parti temsilcisi tarafından atanan kişi değil, sandık kurulunun bağlı olduğu İlçe Seçim Kurulunca görevlendirilen bir devlet memuru başkanlık etmektedir.¹⁸

Valilerin güvenlik kaygısı ile yaptığı talepler üzerine belli bir sayıdaki seçim sandığının yeri değiştirilmiş veya sandıklar birleştirilmiştir. YSK’ya göre bu işlem 16 ili ve 144,000 seçmeni

¹⁴ Muhalefet partileri, ittifaklara olanak tanıyan kanun tasarısına karşılık olarak, ortak listelerin kullanılması veya spesifik olarak bir partiye ait olmayan oyların partilere bölüştürülmesi şeklinde değişiklik yapılmaması çağrısında bulunmuştur. Barajın düşürülmesi yönünde daha önce [DKİHB, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve Avrupa Parlamentosu](#) da tavsiye vermiştir.

¹⁵ İstanbul ve Ankara’da üç seçim çevresi bulunurken İzmir ve Bursa’da iki seçim çevresi bulunmaktadır.

¹⁶ 12 Haziran tarihi itibarı ile YSK internet sayfasında yayınlanmış son kararın tarihi 30 Mayıs’tır. Örneğin, 16 ilde oy kullanma yerlerinin değiştirilmesine veya siyasi partiler ve adayların kayıtlarına dair YSK kararları yayınlanmamıştır.

¹⁷ Türkiye’deki her bir sandık kurulunda kayıtlı 6 ile 400 arasında seçmen bulunmaktadır. Bu ortalama 307 seçmendir.

¹⁸ Kaymakam sandık kurullarında görev alacak devlet memurlarının isimlerini İlçe Seçim Kuruluna sunar, kurul da kura yöntemi ile sandık kurulunun başkanını ve bir üyesini seçer.

etkilemiştir.¹⁹ DKİHB SGH'nin görüştüğü bazı ilgililer, alınan bu tedbirlerin HDP'nin kalesi olduğu düşünülen yerlerde seçmenlerin seçime katılımını azaltmak amacıyla yapıldığına dair endişelerini ifade etmiştir. Valiler, bu tedbirler ile güvenli olmayan bölgelerdeki seçmenlerin oy gizliliğinin daha iyi sağlanabileceğini iddia etmektedir. Ancak, DKİHB SGH'nin görüştüğü birçok ilgili, karardan etkilenen toplulukların bu tedbirlere karşı çıktığını bildirmiştir. Seçim sandıklarının yerlerinin değişiminin 24 Mayıs tarihine kadar tamamlanması gerekirken YSK, yasal bitiş tarihinden sonra gelen talepleri de dikkate almış ve İlçe Seçim Kurullarının oy sandıklarını birleştirmesine müsaade etmiştir.²⁰

VII. SEÇMEN KAYDI

Askerlik görevini ifa etmekte olanlar, askeri okuldaki öğrenciler ve suçun ağırlığına bakılmaksızın kasıtlı suçlardan hüküm giymiş mahkumlar dışında, 18 yaşını doldurmuş vatandaşların oy kullanma hakkı vardır. YSK, ceza süresi tamamlanmamış olsa dahi infaz kurumunda bulunmayan tüm mahkumların oy vermesine müsaade eden bir karar yayınlamıştır.

Seçmen kaydı pasiftir. 55,3 milyon kadar seçmen ülke içinde, 3 milyon kadar seçmen de ülke dışında oy vermek üzere kaydedilmişlerdir.²¹ Nisan 2017 referandumundan bu yana seçmen sayısı bir milyonluk bir artış göstermiştir. Daimi merkezi seçmen kayıtları YSK'da tutulmaktadır ve İç İşleri Bakanlığınca işletilen nüfus ve ikametgah kayıtları ile bağlantılıdır. Oy kullanma ehliyetine sahip olmayan seçmenlere ilişkin veri Adalet Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı tarafından sunulmaktadır. Seçmen kaydı seçmenin daimi ikametgah yeri ile bağıntılı bir kişisel kimlik numarasına dayalı olarak yapılmaktadır. Ülke dışındaki seçmenler, oy kullanma ehliyeti bulunan mahkumlar ile tutukluluğu devam eden seçmenler için özel seçmen listeleri oluşturulmaktadır.²² Bakımevleri ve rehabilitasyon merkezlerindeki yatağa bağlı seçmenler için sandık kurulları oluşturulacak iken hastanelerde böyle bir uygulama yapılmayacaktır. Ülke içinde göç edenler ile evsizler yalnız bir adrese kayıtlı oldukları sürece oy kullanabilirler. Yakın zamanda yapılan yasal değişiklik ile oyun gizliliğinin korunması amacıyla seçmenlerin kendi adreslerine tekabül eden sandık kurulu yerine başka bir sandık kuruluna atanmalarına imkan tanınmıştır. YSK çadırlarda yaşayan göçebe kişiler için bir adres ve seçmen kaydı sağlayan bir karar yayınlamıştır.

Seçmen kayıtları 2 Mayıs ile 12 Mayıs tarihleri arasında halka açıktır; seçmenler hem kendi verilerini hem de aynı binada kayıtlı seçmenlerin verilerini İlçe Seçim Kurullarında ya da çevrimiçi olarak elektronik ortamda doğrulayabilirler. Seçime katılma yeterliliği bulunan siyasi partiler özel bir elektronik platform üzerinden ön ve nihai seçmen kayıtlarına erişebilir, itiraz edebilir ve listede değişiklik yapılmasını talep edebilirler. YSK seçmen listesinde 679,182 adres değişikliği yapmıştır. 20 Mayıs tarihinden sonra değişiklik yapılması mümkün değildir, ancak ön seçmen listelerinde bulunmayan hak sahibi seçmenler bir İlçe Seçim Kurulu sertifikası ile oy verme kaydını yaptırabilmektedirler.

¹⁹ Mart ayında yapılan değişiklikler ile valiler ya da İl Seçim Kurulları güvenlik gerekçesi ile seçim sandıklarının yerinin değiştirilmesini ya da birleştirilmesini talep edebilmektedirler. Bugüne kadar 19 vali böyle bir talepte bulunmuştur. YSK, 3 talebi reddetmiş (Adıyaman, Erzincan ve Erzurum), geri kalan 16 ildeki talepleri onaylamıştır.

²⁰ Rapor hazırlanırken seçim sandıklarının yerlerine dair liste nihai halini almamıştır; halen düşünülmekte olan yer değişiklikleri ve birleştirmeler söz konusudur.

²¹ Yurtdışında yaşayan seçmenler 7 ile 19 Haziran tarihleri arasında 60 ülkede kurulu 3,379 sandık kurulunda oylarını kullanabilirler. Yurtdışına gönderilen oy pusulaları geri alınarak Ankara'da özel olarak belirlenen bir İlçe Seçim Kurulunda 1,165 sandık kurulu tarafından sayılacaktır. Yurtdışında yaşayan seçmenler her iki seçim için de oy kullanabilse de genel seçimler için sadece siyasi partilerin adaylarına oy verebilmekte ancak bağımsız adaylara oy verememektedirler.

²² Kasıtlı olmayan suçlardan hükümlü 85,000 kadar mahkum 317 Ceza İnfaz Kurumu'nda kurulacak 493 sandıkta oy kullanacaklardır. Bir Ceza İnfaz Kurumu'nda oy verme hakkı bulunan 6'dan az mahkum var ise, o kuruma sandık atanmayacak ve mahkumlar yakındaki olağan Sandık Kurullarından birinde oy kullanacaklardır.

VIII. PARTİLERİN VE ADAYLARIN KAYIT ALTINA ALINMASI

18 yaşını doldurmuş, hukuki ehliyeti bulunan ilkököl mezunu vatandaşların milletvekili seçimi için aday olma hakları bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı adayları 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim mezunu olmalıdırlar. Bir kişi aynı anda hem cumhurbaşkanı hem de milletvekili aday olamaz. Hukuki ehliyetten yoksun kişiler, hafif suçlar da olsa ya da affa uğramış olsalar dahi belli bir kapsamı olmayan geniş çaplı suçlardan hüküm giymiş kişiler ile devlet memurluğundan ihraç edilenler ve askerlik vazifesini henüz yerine getirmemiş olanlar ve askerlik vazifesini yerine getirmekte olanlar seçimlerde aday olamazlar.²³ 2012 itibari ile YSK her seçim faaliyeti için mahkumların aday olma haklarını belirli koşullar altında geri veren bir karar kabul etmiştir.²⁴ Aday olmak isteyen hakimler, savcılar, ordu mensupları ve devlet memurlarının istifa etmeleri gerekmekte olup, seçilemedikleri takdirde göreve iadeleri yapılamamaktadır.

Cumhurbaşkanı adayları, son genel seçimlerde kendi başına ya da ortaklaşa oyların en az yüzde beşini almış bir ya da daha fazla parti tarafından aday gösterilebilirler. 2017 Anayasa değişiklikleri, DKİHB'nin geçmiş tavsiyeleri ile uyumlu olarak, bağımsız cumhurbaşkanı adaylarına yönelik bir hüküm getirmiş ve partilerin aday göstermesi için yeterlilik kriterlerini bir nebze kolaylaştırmıştır. Bağımsız adayların, adaylıklarını destekleyen 100,000 seçmen imzası sunmaları ve yalnız kayıt altına alınan adaylara geri iade edilecek olan 139,160 TL depozito yatırmaları gerekmektedir.²⁵ Milletvekili adayları kapalı parti listeleri ile siyasi partiler tarafından aday gösterilebildiği gibi bağımsız aday da olabilmektedirler ve bağımsız adayların yalnız seçilen adaylara geri iade edilecek olan 13,916 TL depozito yatırmaları gerekmektedir.

13 Mayıs tarihine kadar aday olan on dört cumhurbaşkanı adayından altısı kayıt altına alınmış olup, bu kayıt altına alınan adaylardan beşi erkek biri ise kadındır. Görevdeki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan AKP tarafından, Muharrem İnce CHP tarafından aday gösterilmiş, Meral Akşener (İYİ Parti) bağımsız olarak aday olurken, Selahattin Demirtaş HDP tarafından aday gösterilmiş ve Temel Karamollaoğlu (Saadet Partisi) ile Doğu Perinçek (Vatan Partisi) de bağımsız olarak aday olmuşlardır.²⁶ HDP adayının tutuklu yargılanma hali 4 Kasım 2016'dan bu yana devam etmektedir.

Seçimlere katılabilmek için partiler ya mevcut Mecliste en az 20 milletvekilinden oluşan bir gruba sahip olmalı ya da illerin en az yarısında ve bu illerin her birindeki ilçelerin en az üçte birinde teşkilatlanmalarını tamamlamış olmalı ve seçimlerden en az altı ay önce parti genel kongrelerini gerçekleştirmiş olmalıdırlar. YSK ilk defa Ocak ayında, seçime katılabilmek için partilerin seçimden en az altı ay önce yerel kongrelerini de gerçekleştirmiş olmalarını gerektiren ilave bir şart getirmiştir. Buna ek olarak, partilerin, illerin en az yarısındaki tam aday listelerini sunmaları gerekmektedir.

Milletvekili seçimlerine sekiz parti katılacaktır: AKP, CHP, MHP, İyi Parti, HDP, Saadet Partisi, Vatan Partisi ve Hür Dava Partisi (HÜDAPAR). Seçimler için iki ittifak kurulmuştur: AKP ve MHP Cumhurbaşkanlığı İttifakını kurarken, Millet İttifakı CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisini birleştirmiştir. Üç parti ise ittifaka girmeden seçimlere katılacaktır – HDP, HÜDAPAR ve Vatan Partisi.

²³ Anayasa'nın 76. maddesi'ne göre taksirli suçlar hariç affa uğramış olsalar dahi toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasından hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, hileli iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma veya bu gibi eylemleri kışkırtma ve destekleme gibi suçları işlemiş olanlar seçime katılamazlar.

²⁴ Hakların geri iadesi için hükümlüler hükmedilen ceza süresini tamamlamanın ardından 15 yıl süre ile beklemeli ve serbest kaldıktan sonra en az 3 yıl süre ile "iyi hal" sürdürdüklerini kanıtlamalıdırlar.

²⁵ Yaklaşık olarak 26,000 EUR (1 EUR=5,3 TRY)

²⁶ Yetersiz belge gerekçesi ile dört bağımsız aday reddedilmiş, dört diğer aday ise geç başvuru gerekçesi ile reddedilmiştir.

Kayıtlı 86 partiden 11 tanesi YSK tarafından seçime katılma yeterliliğine haiz bulunmuş bunların da 8'i seçimlerde yer almaya karar vermiştir.²⁷ Yetmiş beş parti ise yeterli teşkilatlanma yapıları bulunmadığı ya da 24 Aralık 2017 tarihi itibarı ile yerel kongrelerini gerçekleştirmedikleri gerekçeleri ile seçime katılmaya uygun bulunmamışlardır. On parti YSK'dan kararını yeniden değerlendirmesini talep etmiş ve bu değerlendirme sonucu bir parti, HÜDA-PAR, seçime katılmaya hak kazanmıştır.

YSK 33 milletvekili adayının adaylığını, uygunluk kriterlerini yerine getirmedikleri için reddetmiş ve reddedilen adayların tamamı aday gösteren siyasi partiler tarafından başkaları ile değiştirilmiştir.²⁸ Aday olan 78 bağımsız adayın içinden 68'i, 35 seçim çevresinden adaylığa kabul edilmiş olup, bu bağımsız adayların 57'si erkek 11'i ise kadındır. Başvuranların dördü uygunluk kriterlerini yerine getirmedikleri gerekçesi ile reddedilirken, altısı da başvurularını geri çekmişlerdir.²⁹ Kanun bir cinsiyet kotası öngörmemiştir.³⁰ Milletvekili seçimleri için kayıt altına alınan 4,851 adayın 996'sı, veyahut yüzde 20.5'i kadındır.³¹

IX. KAMPANYA

Temel Hükümler Hakkındaki Kanun, kampanya kurallarının farklı uygulandığı iki ayrı dönemden oluşan kampanyanın yürütülmesine ilişkin düzenlemeler hakkında bir çerçeve sunmaktadır. Kanun adil ve dürüst bir kampanya yürütülmesini sağlamayı amaçlarken, yalnızca seçim tarihinden 10 gün önce başlayan ve 23 Haziran günü saat 18:00'da sona eren resmi kampanya süresi boyunca daha katı düzenlemeler ve eşitlik açısından daha kapsamlı kampanya ilkeleri uygulanmaktadır.³² Ayrıca, bu çerçeve cumhurbaşkanı lehine kampanya koşulları da sağlamaktadır.³³

Şu ana kadar partiler ve adaylar mitingler, kampanya stantları, posterler, afişler, bayraklar, yüz yüze seçim çalışması ve hoparlörlü seçim araçları kullanma gibi bir dizi geleneksel aracı kullanarak kapsamlı şekilde kampanya yürütmektedirler. Sosyal medya hem genç seçmenlere ulaşmak hem de bazı illerde kampanya yapmaya yönelik uygulanan kısıtlamaları aşmak amacıyla geniş ölçüde kullanılmaktadır. Kampanya dönemi Ramazan ayına denk geldiği için adaylar geleneksel iftar yemeklerini ve akşamın geç saatlerini seçim kampanyaları için kullanmaktadırlar. Kanunen yasak olmasına rağmen bazı adaylar yurtdışında da seçim kampanyası yürütmüşlerdir.³⁴

²⁷ 22 ve 25 Nisan tarihli YSK kararları AKP, Bağımsız Türkiye Partisi (BTP), Büyük Birlik Partisi (BBP), CHP, Demokrat Parti, HDP, İYİ Parti, MHP, Saadet Partisi, Vatan Partisi ve HÜDAPAR'ı seçime katılmaya uygun olarak nitelendirmiştir.

²⁸ AKP bir adayı değiştirmiş, CHP bir adayı, HDP 13 adayı, HÜDA-PAR 1 adayı, MHP 2 adayı, Vatan Partisi 3 adayı, Saadet Partisi 6 adayı ve İYİ Parti 6 adayı değiştirmiştir. HDP'nin 13 adayından 6'sı hüküm giydikleri için aday gösterildikten sonra diskalifiye olmuşlardır. Bazı HDP adaylarına ilişkin seçimlerde aday olmaya yönelik siyasi hakları olduğu yönünde mahkeme kararları olmasına rağmen YSK tarafından bu adayların adaylıkları reddedilmiştir.

²⁹ Kocaeli'nden aday olan bir kişinin adaylığı eski hükümlü olması ve memnu haklarının iadesine dair yeterli delili bulunmaması gerekçesiyle ve ayrıca depozitoyu ödeyememesi gerekçesi ile reddedilmiştir. Ankara'dan iki aday da depozitoyu ödeyememişlerdir.

³⁰ Aralık 2017'de CHP'li bir milletvekili aday listelerinde yüzde 33'lük bir toplumsal cinsiyet kotası getirilmesi yönünde meclise teklif sunmuştur.

³¹ Mecliste seçime giden partiler arasında AKP 126 kadın aday, CHP 137 kadın aday, HDP 220 kadın aday ve MHP 60 kadın aday göstermiştir.

³² 10 günlük kampanya döneminde daha katı kurallar geçerlidir, bilhassa devlet kaynaklarının kötüye kullanılmasını ve bütün resmi törenleri (bazı istisnalar olmakla birlikte) yasaklamakta, ayrıca hükümet çalışmaları hakkında konuşmalar yapılmasını engellemekte ve başbakan, bakanlar ile milletvekillerinin seçim kampanyaları için dolaşırken devlete ait araçları kullanmasını yasaklamaktadır.

³³ Doğrudan cumhurbaşkanının seçilmesi sistemi getirildiğinden bu yana bir güncelleme yapılmadığı ve cumhurbaşkanı makamının tarafsız olması gereği ortadan kalktığı için cumhurbaşkanı bu kampanya kurallarından muaf tutulmaktadır. Cumhurbaşkanına hakaret suç teşkil etmekte ve Anayasa uyarınca cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu şahsi sorumluluğu da dahil olmak üzere önemli ölçüde kısıtlanmaktadır.

³⁴ 20 Mayıs tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan Bosna Hersek'te seçim kampanyası düzenlemiştir. 31 Mayıs tarihinde CHP'nin adayı kampanya etkinlikleri kapsamında Yunanistan ve Bulgaristan'ı ziyaret etmiştir.

Cumhurbaşkanı seçim kampanyalarında genel kutuplaşmayı da yansıtan zıtları bir üslup kullanılmaktadır. Bütün adaylar birbirlerine karşı ağır ve karalayıcı bir dil kullanırken, görevdeki Cumhurbaşkanı defalarca diğer adaylar ve partiler için terör destekçileri ifadelerini kullanmıştır.³⁵ 28 Mayıs'ta görevdeki Cumhurbaşkanı, CHP adayına seçim kampanyası konuşmasında kullandığı ifadeler nedeniyle, hakaret iddiasını da içeren suç duyusunda bulunmuş ve özel hukuk davası açmıştır.³⁶ 9 Haziran tarihinde ise CHP'nin adayı görevdeki Cumhurbaşkanı'na iftira ve ağır hakaret içeren ifadelerinden dolayı tazminat davası açmıştır. Şu ana kadarki başlıca kampanya konuları; başkanlık sisteminde değişiklik, olağanüstü hal, paranın devalüasyonunu da içeren şekilde ekonomik durum, gençler arasındaki işsizlik oranı ve eğitim olmuştur.

Beş ilde toplantı, miting ve basın açıklaması yapma yasağı getirilmiştir. Muhalefet partileri DKİHB SGH'ne kampanya yürütmelerine engel olduğunu bildirmişlerdir.³⁷ HDP, DKİHB SGH'ne bir korku atmosferinin hâkim olduğunu, partilerine ve kampanya ofisleri ile stantlarına saldırılar gerçekleştirildiğini, parti aktivistlerinin göz altına alındığını, kampanya faaliyetlerine engel olduğunu ve kampanya kurallarının seçmeli uygulamasına tabi olduklarını bildirmiştir.³⁸

X. KAMPANYA FİNANSMANI

Cumhurbaşkanı adaylarının kamu kaynaklarından yararlanması yasaktır. Adaylar her bir tur için sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından 13,916 TL'ye kadar bir bağış alabilmektedirler. Kredi kullanılmasına izin verilmemektedir ve kampanya harcamaları için bir üst sınır tayin edilmemiştir. Cumhurbaşkanı adaylarının aldıkları tüm bağışları, seçim için açılacak olan bir banka hesabı vasıtasıyla almaları ve harcamaları da yine banka hesabı vasıtasıyla gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Nihai sonuçların açıklanmasının ardından 10 günlük süre içerisinde, adayların aldıkları bağışları ve yaptıkları harcamaları gösterir kampanya finans raporlarını YSK'ya sunmaları gerekmektedir. Kanun, seçimlerden önce ara rapor sunulması şartını aramamaktadır. YSK, raporları Sayıştay ve diğer kamu kurumlarının yardımları ile denetler. Denetim tamamlandıktan sonra bir aylık bir süre zarfında YSK'nın denetim sonuçlarını duyurması gerekmektedir, ancak kampanya finansman raporlarını yayınlama zorunluluğu bulunmamaktadır.

Son milletvekili seçimlerinde verilen oyların en az yüzde üçünü almış olan siyasi partilerin belirli bir orana dayanarak kamu kaynaklarından yararlanma hakları vardır. Buna ek olarak, partiler üyelik aidatları ve özel bağışlar gibi kaynaklardan gelir elde edebilmektedirler. Kamu tüzel kişilerinden, devlet

³⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan 6 Haziran tarihinde Muğla'da HDP'nin cumhurbaşkanı adayından terörist olarak CHP'nin cumhurbaşkanı adayı İnce'den ise terör destekçisi olarak bahsetmiştir. Aynı mesajlara görevdeki Cumhurbaşkanı'nın 7 Haziran tarihinde Mersin'de ve 10 Haziran tarihinde Denizli'de yapmış olduğu kampanya konuşmalarında da yer verilmiştir. 8 Haziran tarihinde Karabük'te CHP'nin cumhurbaşkanı adayı İnce de Cumhurbaşkanı'na teröristleri desteklemek ile itham etmiştir.

³⁶ 24 Mayıs tarihinde CNN Türk'te yer alan bir [röportajda](#) CHP'nin adayı AKP'yi kurmadan önce Erdoğan'ın, Fetullah Gülen'i Pennsylvania'da ziyaret ettiğini iddia etmiş, görevdeki Cumhurbaşkanı ise bunu bir hakaret olarak algılamıştır. 8 Haziran tarihinde Kayseri'deki miting [konuşmasında](#) görevdeki Cumhurbaşkanı CHP adayının "Pennsylvania'dan izin aldığı" iddiasında bulunmuştur.

³⁷ HDP, Saadet Partisi ve İYİ Partinin kampanya ofislerine saldırılar düzenlendiği kayda geçmiş ve Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Manisa ile Van illerinde dışarıda kampanya yürütmelerine karşı engeller çıkartılmış, bunlara medyada da yer verilmiştir. 26 Mayıs tarihinde Ankara'da yaşanan ve Saadet Partisi ile MHP üyelerinin dahil olduğu olayın ardından savcılık cezai soruşturma başlatmış ve Ankara Valiliği bir [açıklama](#) yayınlamıştır.

³⁸ DKİHB SGH Uzun Dönem Gözlemcileri Ankara, İstanbul, Manisa ve Bursa dahil olmak üzere çok sayıda ilçede polis ile görüşme yapmış ve HDP ofisleri ile destekleyicilerine karşı şiddet ve vandallık içeren olayların yapıldığını teyit etmişlerdir. Diğer pek çok bölgede ise tekrar edilen taleplere rağmen DKİHB SGH Uzun Dönem Gözlemcileri polis ile görüşme imkanına erişememişlerdir. 17 Mayıs tarihinde Ankara Valisi, Ankara'nın merkezindeki HDP kampanyasına engel olduğu öne sürülen polis memuru hakkında soruşturma başlattığını [beyan](#) etmiştir. 7 Haziran tarihinde polisin, AKP'nin düzenleyeceği mitinge yakınlığı sebebi ile 9 Haziran'daki mitingin güvenliğini sağlayamayacağını bildirmesi üzerine HDP Ankara seçim mitingini iptal etmiştir.

ve kamu kurumları ile yabancı kaynaklardan finansman sağlanması yasaklanmıştır. Partiler ticari faaliyetlerle uğraşamaz ve borç ya da kredi alamazlar. Bir birey partiye yılda en fazla 35.000 TL bağışta bulunabilir. Parti ve seçim kampanyası için yıllık yapılabilecek harcama üst sınırı bulunmamaktadır. Partilerin kampanya finansmanlarını yalnız partinin Anayasa Mahkemesi'ne sunduğu yıllık finansal raporlar ile beyan etmesi gerekmektedir. Bağımsız adaylar kampanya kaynaklarını şahsi vergi bildirimleri ile beyan ederler. İhlal halinde uygulanan yaptırımlar uyarı, üç ay ile üç yıl arasında hapis cezası, para cezası ve partinin kapatılması şeklinde olabilir.

XI. MEDYA

Anayasa'da ifade özgürlüğü hakkı konusunda genel bir hüküm bulunmakla birlikte, başka gerekçelerin yanı sıra, Terörle Mücadele ve İnternet Yasaları kapsamında da medyaya kısıtlamalar getirilmesine müsaade edilmektedir. Türk Ceza Kanunu'nda Türk Milletine ve devlete, kamu çalışanları ve cumhurbaşkanına karşı hakarete ilişkin geniş kapsamlı hükümler yer almaktadır. Dahası, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'a getirilen son değişiklikler ile çevrimiçi medya da düzenlemeye tabi olmuştur.³⁹ İçişleri Bakanlığı'na göre 28 Mayıs tarihinden 11 Haziran tarihine kadar 1,199 sosyal medya kullanıcısının terör örgütü propagandası yaptığı, bu örgütleri övdüğü ve terör örgütleri ile iltisaklı olduğunu alenen beyan ettiği, devletin bölünmez bütünlüğüne ve toplumun can güvenliğine kast ettiği ve nefret söylemlerinde bulunduğunu söylenmiş ve bu sosyal medya kullanıcılarının 643'ü suçlanmışlardır.⁴⁰ AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi defaatle "gazetecilik çalışmalarını suç sayan kanunda köklü reformlara gidilmesi" için yetkilileri göreve çağırmıştır.⁴¹

Medya ortamı, sahiplerinin daha ziyade hükümet ile bağlantılı olduğu düşünülen ya da devletle yaptıkları sözleşmelere bağlı olan medya kuruluşlarının hakimiyetindedir. Çok sayıda medya kuruluşu bulunmaktadır ancak bunlar kutuplaşmış vaziyettedirler.⁴² Televizyon hala başlıca bilgi kaynağı olmakla birlikte, çevrimiçi medya kuruluşları ve sosyal medya televizyonun ardından gelen diğer bilgi kaynaklarıdır.⁴³ İnternet kullanım oranı 2017 yılında yüzde 66.8 ve hanelerin internete erişim oranı yüzde 80.7'dir.⁴⁴

Radyo ve televizyonlarda seçim kampanyalarına yer verilmesi hususu Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Temel Hükümler Hakkındaki Kanun ile YSK kararları tarafından düzenlenmektedir. Yasal çerçeve medyanın tarafsızlık ilkesine riayet ederek kampanyalara yer vermesini zorunlu kılmakta ve seçime katılma yeterliliğine haiz siyasi partiler ile cumhurbaşkanı adaylarının eşit medya erişimi haklarını teminat altına almaktadır. Seçim kampanyasının son yedi gününde, milletvekilleri seçimine katılan partilere kamu yayın kuruluşu Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunda (TRT) ücretsiz yayın süresi imkanı tanınmaktadır. Seçime katılma yeterliliğine haiz partilerin her biri 10'ar dakika olmak üzere iki defa kanalda yer alabilmektedirler. Bunun yanı sıra, Mecliste grubu bulunan partiler (AKP, CHP, MHP ve HDP) 10'ar dakikalık bir süre daha

³⁹ 8 Mart tarihinde getirilen değişiklikler RTÜK'ün çevrimiçi medya yayınlarını izleme ve mahkeme kararı ile içerikleri engelleme yetkilerini genişletmektedir. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi, YouTube ve Google gibi sosyal ağların engellenmesinin siyasi ifade üzerinde çok ağır sonuçlarının bulunduğunu, devletin internet içerikleri ve yayınlarına gösterdiği müdahalenin problem doğurduğunu ve bu erişim engelini sadece yasadışı içeriğe erişimi engellemekle kalmayıp yasal içerik ve bilgiye erişimi de engellediğini [savunmuştur](#).

⁴⁰ Bakınız [28 Mayıs'tan 4 Haziran'a](#) ve [4 Haziran'dan 11 Haziran'a](#) kadar olan dönemi kapsayan Haftalık Siber Suçlar Raporları.

⁴¹ Bakınız 7 Mayıs tarihli [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi bildirisi](#).

⁴² Doğan Medya Grubu bu yılın ilk döneminde iktidar partisi ile bağlantılı olduğu düşünülen bir şirketler grubuna satıldığı için, bir dizi güncel ve siyasi tartışma programları yayından kaldırılmış ve 50'den fazla gazeteci işinden çıkarılmıştır. (Bakınız: [Bianet.org](#), [t24.com.tr](#), [medya24.com](#)).

⁴³ [2017 Reuters Enstitüsü Dijital Haberler Özel Türkiye Raporu'na](#) göre, nüfusun yüzde 47'si siyasi bilgileri televizyondan yüzde 39 ise çevrimiçi medyadan edinmektedir.

⁴⁴ Bakınız [TÜİK'in 2017 Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması](#).

kullanabilirken, iktidar partisi AKP ile ana muhalefet partisi CHP'nin sırasıyla ilave 20 ve 10 dakika süresi daha bulunmaktadır. Bağımsız adaylar bu ücretsiz yayın hakkından faydalanmamaktadır.

Yasal çerçeve her bir cumhurbaşkanı adayına 17 ve 23 Haziran tarihlerinde yayınlanmak üzere 10'ar dakikadan 20 dakika kamu televizyon kanallarında ücretsiz yayın yapma imkanı vermektedir⁴⁵. Adaylar bu sürenin yarısını görüntülü propaganda için kullanabilirler. CHP'nin adayı dışında bütün adaylar bu ücretsiz yayın süresinden faydalanmak için başvuruda bulunmuşlardır. Tüm medyada, bedelli siyasi reklama izin verilmektedir. Seçimden önceki 10 gün içerisinde kamuoyu yoklamalarının yayınlanması yasaktır. Düzenleyici kurum olan RTÜK, kampanyaların medyada tarafsız ve eşit yer alması ve yasal gerekliliklerine uyum açısından ulusal kanalları izlemektedir. Şu ana kadar yayınlanmış olan bir medya takip raporu bulunmamaktadır. YSK'nın özel medya kanallarına yaptırım uygulama yetkisi 2017 yılında kaldırılmış ve YSK, DKİHB SGH'ye RTÜK'ün medya takip sonuçlarını almadıklarını bildirmiştir.

27 Mayıs tarihinde DKİHB SGH beş ulusal televizyon kanalı ile beş gazete için nitel ve nicel medya incelemesi başlatmış, iki gazete ile üç çevrimiçi medya kuruluşu için ise nitel analiz başlatmıştır.⁴⁶

XII. ŞİKAYETLER VE İTİRAZLAR

Alt düzey seçim kurullarının kararlarına karşı, sivil toplum kuruluşları hariç bütün paydaşlar, bir üst düzey seçim kurullarına, YSK'ya ya da mahkemeye itiraz edebilir.⁴⁷ Anayasa ile korunan haklar ve nihai sonuçlara yönelik kararlar ve mevzuat da dahil olmak üzere, YSK'nın hiç bir kararı yargı denetimine tabi değildir.⁴⁸ Yasal çerçeve, kampanyalara ilişkin şikayetlerin iletilmesi için hiçbir usul öngörmemektedir: uygulamada bu tür dilekçeler seçim kurulları, valilikler ve mahkemelere başvuru niteliği taşımaktadır. Muhalefetin kampanya faaliyetlerine yönelik saldırılara ilişkin suç duyuruları kolluk birimlerine yapılmaktadır.⁴⁹

Yargı denetiminin olmadığı bu ortamda, çeşitli paydaşlar YSK'dan bazı kararlarını yeniden değerlendirilmesi yönünde talepte bulunmuşlardır. Bu kararlara, parti ve adayların seçimlere katılmasına yasak getiren kararlar ile sivil toplum kuruluşlarının gözlemci olarak akredite edilmesini reddeden kararlar ve seçim sandık yerlerinin değiştirilmesinden etkilenenlerden gelen talepler de dahildir. Bu kararlardan bazıları yapılan yeniden değerlendirme neticesinde kaldırılmıştır.⁵⁰ Muhtemel bir cumhurbaşkanı adayı, yurtdışındaki seçmenlerin bağımsız adaylar için imza vermesine yasak getiren kararını Anayasa Mahkemesine taşıma girişiminde bulunsa da bu başvuru kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Seçimlere katılması uygun görülmeyen Demokratik Sol Parti (DSP) ise 18 Mayıs

⁴⁵ YSK, HDP'nin tutuklu cumhurbaşkanı adayının bu iki sefere mahsus 10'ar dakikalık TRT'de ücretsiz yayın hakkını aynı gün içerisinde kullanacağı, diğer adayların ise iki ayrı günde bu haktan faydalanabileceği yönünde bir karar yayınlamıştır.

⁴⁶ Televizyon kanalları: *TRT1, Show TV, Fox TV, CNN Türk* ve *A Haber*; gazeteler: *Hürriyet, Sabah, Sözcü, Cumhuriyet* ve *Milliyet*. İlaveten, DKİHB SGH Birgün ve Yeni Şafak gazeteleri ile *ensonhaber.com, bianet.org* ve *t24.com.tr* çevrimiçi medya kuruluşlarını nitel analize tabi tutmaktadır.

⁴⁷ İl Seçim Kurullarının, İlçe Seçim Kurulları ve sandık kurullarının oluşturulmasına ilişkin kararları dışında ve İlçe ve İl Seçim Kurullarının seçmen kayıtlarına ilişkin kararları nihai karar niteliğindedir ve bu kararlara itiraz edilemez.

⁴⁸ 2015 yılında, Anayasa Mahkemesi YSK'nın kararlarının nihai olduğu ve yargı denetimine tabi olmadığını ifade eden anayasa hükümlerine dayanarak, söz konusu hükümlerin YSK'nın temel hak ve özgürlükleri ihlal ettiğine yönelik Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmaya olanak vermediğini hükme bağlamıştır.

⁴⁹ Örneğin HDP Ankara'da kampanya faaliyetlerine engel olan ve suç ihtiva eden olay hakkında polise sekiz defa şikayete bulunmuştur; Saadet Partisi ise Ankara'daki parti üyelerine karşı düzenlenen bir saldırı hakkında suç duyurusunda bulunmuştur.

⁵⁰ Bir siyasi partinin (HÜDAPAR) tekrar görüşme talebinde bulunması ile ilgili olarak, 24 Nisan tarihinde alınan karar ile partinin seçimlere katılmasına izin verilmiştir, sandık yerlerinin değiştirilmesi talepleri YSK tarafından son başvuru tarihi olan 24 Mayıs tarihinden sonra kısmen kabul edilmiştir. Örneğin, YSK 29 Mayıs tarihinde aldığı 664 sayılı kararı ile sandık yerlerinin değiştirilmesi konusunda 26 Mayıs tarihinde almış olduğu 582 sayılı kararına ilişkin valinin yapmış olduğu bir başvurudaki talepleri kısmen kabul etmiştir.

2018 tarihinde etkili bir iç hukuk yolu bulunmadığı için doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuştur.

XIII. VATANDAŞLAR VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

Temel Hükümler Hakkındaki Kanun, oy sayımlarının halka açık yapılması şartını koymaktadır ve ayrıca siyasi partilerin ve adayların temsilcilerinin oy kullanma ve oy sayımını gözlemlemesine müsaade etmektedir. DKİHB'nin daha önceki tavsiyelerine rağmen, mevzuat uluslararası gözlemci kuruluşlar ile vatandaş gözlemcilerin gözlemlerinde bulunmasını sağlar nitelikte değildir. Daha önceki seçimlerde olduğu gibi, sivil grupların seçim gününde faaliyetleri gözlemek ve sayımın doğruluğunu kontrol etmek için gönüllüleri seferber etme çabası sürmektedir. Sivil toplum kuruluşları, siyasi partilerin temsilcileri ya da bireysel vatandaşlar olarak gözlem yapacaklardır. YSK, DKİHB gözlemcilerini akredite etmiş ve tam iş birliği güvencesi vermiştir.

XIV. DKİHB SGH FAALİYETLERİ

DKİHB SGH 24 Mayıs tarihinde Ankara'da düzenlenen basın toplantısı ile göreve başlamıştır. Heyet Başkanı; Dış İşleri Bakanlığı, YSK, Anayasa Mahkemesi, Sayıştay, İç İşleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı'nın yanı sıra adayların, siyasi partilerin, medyanın, sivil toplumun ve Türkiye'de yerleşik diplomatların temsilcileri ile görüşmüştür. AGİT Parlamenter Meclisi ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi seçim günü gözlemleri için gözlemci heyetleri görevlendireceklerini duyurmuşlardır.

Bu raporun İngilizce dilinde yazılı versiyonu resmi belge niteliğindedir. Türkçe dilinde gayri-resmi bir çevirisi mevcuttur.